

Сучасний стан і перспективи інтеграції спеціальних знань у галузі психології в комплексні судово-експертні дослідження

Олександр Євсюков *

* Канд. пед. наук, доц., докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>, e-mail: a.evsyukov1971@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.4.2025.12 УДК 343.98

Надійшло 14.11.2025 / Рецензовано 30.11.2025 / Прийнято до друку 25.12.2025 /
Доступно онлайн 31.12.2025

Сучасний стан розвитку наук і технологій, виклики війни, на які має реагувати експертна спільнота для належного рівня експертного забезпечення правосуддя, спонукають дослідників до вдосконалення судово-експертної діяльності, зокрема, пов'язаної з використанням спеціальних знань у галузі судової психології. Важливу роль у цьому аспекті відіграють комплексні судово-експертні дослідження. Метою цієї дослідницької роботи є проведення аналізу наукових праць, нормативно-правових актів та експертної практики й надання на цій підставі характеристики сучасного стану та перспектив інтеграції спеціальних знань у галузі судової психології у комплексні судово-експертні дослідження. Під час опрацювання питань за темою статті застосовано загальні, окремі та спеціальні методи. В умовах реформування законодавства України, що регулює судово-експертну діяльність, розвитку різних галузей спеціальних знань, практика проведення судових психологічних та інших видів досліджень у формі комплексних судових експертиз наповнюється новими категоріями й методологією, які відображають сутність предмета, завдань, об'єктів, суб'єктів і методів досліджень. Саме тому це питання набуває все більшої актуальності й потребує докладного аналізу. Розглянуто питання інтеграції та диференціації спеціальних знань і запропоновано таку класифікацію комплексних судових експертиз: психолого-психіатрична; медична, психіатрична та

психологічна (сексолого-психологічна); медико-психологічна; психологічна та інженерно-технічна; психолого-почеркознавча; психолого-лінгвістична; психолого-лінгвістична та відео-, звукозапису; психолого-мистецтвознавча; військово-психологічна. Наведені положення й рекомендації спрямовані на впровадження в експертну практику й підвищать ефективність судово-експертної діяльності.

Ключові слова: кримінальний процес; судочинство; інтеграція; диференціація; спеціальні знання; комплексна судова експертиза; психологічні дослідження; методологія; методика.

Постановка наукової проблеми

В умовах реформування законодавства України, що регулює судово-експертну діяльність, розвитку різних галузей спеціальних знань, практика проведення судових психологічних та інших видів досліджень у формі комплексних судових експертиз наповнюється новими категоріями й методологією, які відображають сутність предмета, завдань, об'єктів, суб'єктів і методів досліджень. Саме тому це питання набуває все більшої актуальності та потребує докладного аналізу.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Перед тим, як розглянути види комплексних психологічних досліджень, зробити

спробу класифікувати їх і розподілити за предметними видами, зосередимо увагу на природі інтеграції спеціальних знань, що є підґрунтям комплексних судово-експертних досліджень і доволі важливо для розуміння динамічних процесів, які постійно мають місце в судовій експертизі. Розпочнімо з аналізу наукових праць, присвячених питанням інтеграції спеціальних знань.

На нашу думку, найбільш докладний аналіз теоретико-правових і методологічних засад комплексних судово-експертних досліджень розглянуто в докторській дисертації Е. Сімакової-Єфремян¹, а також у її монографіях, низці статей та інших наукових публікаціях². Зокрема, за результатами аналізу праць науковців і практиків з теоретичних та прикладних питань судової експертології і власних наукових розвідок,

- 1 Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2017. 503 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0517U000760> (дата звернення: 12.11.2025).
- 2 Див., напр.: Її ж. Теорія і методологія комплексної експертизи контактної-слідової взаємодії об'єктів : монографія. Харків, 2004. 176 с. ; Її ж. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків, 2016. 456 с. ; Сімакова-Єфремян Е. Б., Федоренко В. Л., Свиридова Л. В. та ін. Класифікація судових експертиз : монографія / за заг. ред. Е. Б. Сімакової-Єфремян. Харків, 2021. 568 с. URL: <https://nncise.org.ua/diyalnist/naukova> (дата звернення: 12.11.2025) ; Сімакова-Єфремян Е. Б. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 1 (24). С. 190—197 ; Її ж. Загальна теорія судової експертизи як основа методології проведення комплексних судово-експертних досліджень. *Там само*. 2006. № 3 (46). С. 225—235. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/720/1/VestnikAprN3_2006.pdf (дата звернення: 12.11.2025) ; Її ж. Деякі проблеми та шляхи

дослідниця пропонує авторське визначення міжгалузевого предмета комплексних досліджень у судовій експертизі, акцентує увагу на необхідності уточнення поняття «об'єкт судової експертизи», до якого, за Законом України «Про судову експертизу»³, належать явища та процеси, і аргументовано доводить певну хибність цієї норми, оскільки безпосередньо саме явище або процес, пов'язане(-ий) з подією злочину, судовий експерт не досліджує, — вони вже відбулися в минулому. Науковиця підкреслює, що судовий експерт досліджує матеріальні й матеріалізовані носії інформації про згадувані явища та процеси, яка відображена в цих носіях. Окрім того, Е. Сімакова-Єфремян сформулювала авторське визначення інтеграційного об'єкта судової експертизи (що, на нашу думку, найбільш точно відповідає дефініції об'єкта комплексної судової експертизи, практика проведення якої постійно розширюється), а також запропонувала власне визначення поняття «методика судово-екс-

пертного дослідження» (зокрема, комплексного) і довела необхідність робити обов'язковими складниками методик судово-експертного дослідження певні структурні елементи (предмет дослідження; завдання, які потрібно виконати; орієнтовний перелік розв'язуваних питань; об'єкти дослідження; суб'єкт(и) досліджень (вимоги до експертів певних спеціальностей); методи, застосовувані для виконання завдань (технічні умови проведення досліджень щодо стандартизованих і нестандартизованих методів (за наявності оцінювання їх придатності та невизначеності вимірювань), устаткування, простежуваність вимірювання, вихідні еталони та зразкові речовини, процедури відбирання експериментальних зразків тощо); алгоритм послідовних дій експерта (експертів) за етапами (стадіями) експертного дослідження; експертна оцінка⁴ отриманих результатів і формулювання висновків). Окрім цих обов'язкових складників, методика експертного дослідження

вдосконалення правового регулювання судово-експертної діяльності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 447—451; Ї ж. Вирішення теоретичних та процесуальних проблем комплексних судово-експертних досліджень — важливий чинник удосконалення судово-експертної діяльності. *Право України*. 2006. № 8. С. 78—82; Ї ж. Процесуальні та теоретичні проблеми комплексної судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 113—122; Ї ж. Сутність суб'єкта інтеграції знань при проведенні комплексних судово-експертних досліджень. *Там само*. 2006. Вип. 6. С. 108—117; Ї ж. Проблеми методичного забезпечення комплексних експертних досліджень. *Там само*. 2013. Вип. 13. С. 225—232. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/14/2013-1> (дата звернення: 12.11.2025); Ї ж. Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Там само*. 2016. Вип. 16. С. 172—183. DOI: 10.32353/khrife.2016 (дата звернення: 12.11.2025); Ї ж. Сутність комплексних досліджень за міжгалузевим предметом інтеграції знань. *Проблемні питання судової експертизи* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 03—04.10.2013). Дніпропетровськ, 2013. С. 14—18 тощо.

3 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

4 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Натомість чинні нормативно-правові акти, на жаль, до сьогодні оперують помилковими словоформами.— Ред.

може містити й інші, наприклад, рекомендації щодо: оформлення перебігу й результатів судово-експертного дослідження висновком експерта (експертів), підготовки матеріалів для проведення досліджень або оцінювання отриманих результатів слідчим (судом) тощо. Одним з важливих наукових здобутків у працях Е. Сімакової-Єфремян є те, що вона запропонувала власне визначення поняття «комплексна експертиза» і на підставі проведеного аналізу внесла пропозицію доповнити Закон України «Про судову експертизу» та процесуальне законодавство відповідною дефініцією, а також обґрунтувала необхідність змін у Кримінальному кодексі України в аспекті посилення відповідальності за протиправний тиск на судового експерта (перешкоджання появі експерта, примушування його до відмови від давання показань або висновку й до давання завідомо неправдивих показань або висновку) і сформулювала зміст відповідної статті цього Кодексу. У згаданих вище й інших працях Е. Сімакової-Єфремян⁵ також розглянуто інші питання щодо вдосконалення та подальшого розвитку положень судової експертології в аспекті комплексних судово-експертних досліджень.

Безумовно, до питань комплексних досліджень у судовій експертизі зверталися й інші науковці. Так, Ю. Грошевий і С. Стахівський⁶ акцентують увагу на оцінюванні висновків експертів як джерел доказів. У посібнику під загальною редакцією В. Гончаренка й І. Гори⁷ приділено увагу різним видам експертиз, зокрема, їх комплексним формам. В. Шепітько, В. Журавель та Г. Авдеева⁸, розглядаючи інновації в криміналістиці, також звертають увагу на системний і комплексний характер вербальної та невербальної інформації, яку з'ясовують під час проведення досудового розслідування, зокрема, для отримання таких джерел доказів, як висновок експерта. В одному з перших посібників із судової експертології в Україні Н. Клименко⁹ не обходить увагою комплексні судові експертизи, а В. Коновалова¹⁰, розглядаючи значення та функції експертних версій, також звертає увагу на інтеграцію спеціальних знань під час висунення експертних версій. Одними з найважливіших методологічних праць у судовій експертології, на нашу думку, є роботи українських учених М. Сегая та В. Стринжи¹¹, які також аналізують ознаки інтеграції спеціальних знань у процесах вироблення методології виконання

5 Див. виноски «1» і «2».

6 Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ, 2006. 272 с.

7 Бойченко С. Б., Бояров В. І., Будко Т. В., Варфоломеева Т. В. та ін. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ, 2015. 504 с.

8 Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдеева Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 39—46. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua//jspui/handle/123456789/5481> (дата звернення: 12.11.2025).

9 Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. Київ, 2007. 528 с.

10 Коновалова В. Е. О значении и функциях экспертных версий. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1977. Вып. 14. С. 53—58.

11 Сегай М. Я. Методология судебной идентификации : монография. Киев, 1970. 256 с. ; Сегай М. Я., Стринжа В. К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) : монография. Киев, 1997. 174 с.

ідентифікаційних, діагностичних та ситуалогічних завдань судової експертизи, зокрема, за допомогою проведення комплексних судових експертиз. Варто відзначити й публікації М. Щербаковського¹², у яких, поміж багатьох проблем експертного забезпечення правосуддя, розглянуто також комплексні судово-експертні дослідження.

Теоретичні та прикладні аспекти взаємозв'язку наук, що є визначальним чинником під час проведення комплексних судово-експертних досліджень, привертають увагу не тільки фахівців у галузі судової експертизи і криміналістики, а й спеціалістів у галузі філософії та наукознавства, у доробку яких розглянуто методологію юриспруденції, новітню західну філософію науки, певні запити філософських смислів, окремі аспекти діалектичного методу (як загального методу пізнання у правознавстві) і загалом діалектику як методологію юридичної науки, методологічні підходи до аналізу особливостей державного управління в умовах глобалізації, методологію наукового пізнання (від явища до сутності) тощо¹³. Так, на думку Р. Шевчука, «в *онтологічному вимірі методологія наукового пі-*

знання — це система філософських засад пізнавальної діяльності та відповідних загальнонаукових, міжгалузевих та галузевих наукових принципів, методів, категорій і теоретичних положень, що забезпечують отримання та систематизацію нових знань про об'єктивну реальність. У *гносеологічному вимірі* — це вчення про суттєві властивості й закономірності виникнення, функціонування та розвитку множини методологічних систем»¹⁴. В аспекті комплексних досліджень нашу увагу привертає саме урахування міжгалузевих принципів, на яких будується система методології будь-якого комплексного дослідження.

У цьому плані під час розроблення методології комплексних судово-експертних досліджень (одночасно із застосуванням інтеграційних підходів) слід розглядати й диференціацію спеціальних знань як їх методологічний інструмент. Як зазначає Н. Клименко, інтеграційна функція полягає у «систематизації та відображенні <...> емпіричних даних, одержаних при проведенні різних видів і родів судових експертиз, використанні нових природничих і технічних методів, які можуть застосовуватися в експертному дослідженні,

- 12 Див., напр.: Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с.
- 13 Див., напр.: Добронравова І. С., Білоус Т. М., Комар О. В. Новітня західна філософія науки : підручник. Київ, 2008. 216 с. ; Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3—17 ; Його ж. Позитивізм як методологія юриспруденції. *Там само*. 2014. № 2. С. 16—35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_2_4 (дата звернення: 12.11.2025) ; Шевчук Р. М. Діалектичний метод у правознавстві: окремі аспекти. *Там само*. 2012. № 2. С. 25—31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2012_2_5 (дата звернення: 12.11.2025) ; Його ж. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Там само*. 2016. № 1 (11). С. 31—45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_5 (дата звернення: 12.11.2025) ; Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ, 2003. 240 с. ; Мозговий Л. І., Бичко І. В., Додонов Р. О. та ін. Філософія. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Р. О. Додонova, Л. І. Мозгового. Київ, 2009. 456 с. ; Шкурат В. І. Методологічні підходи до аналізу особливостей державного управління в умовах глобалізації. *Державне управління*. 2006. № 1. С. 14—22 та ін.
- 14 Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання С. 42—43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_5 (дата звернення: 12.11.2025).

присотуванні їх до виконання завдань судової експертизи, оцінці її результатів згідно з принципами судово-експертного пізнання»¹⁵. На думку Е. Сімакової-Єфремян, яку ми поділяємо, диференціація спеціальних знань «сприяє виникненню нових експертних спеціальностей, кожна з яких має певну сферу дослідження»¹⁶. Водночас науковиця зауважує, що «надзвичайна прихильність до диференціації знань іноді призводить до ситуацій, коли обізнані особи можуть ефективно працювати тільки в межах «своєї» експертної спеціальності та мають труднощі, коли необхідно брати участь у проведеному комплексних експертиз», у зв'язку із чим наводить умовивід К. Е. Боулдінга щодо організації систем: «Фізики говорять тільки з фізиками, економісти з економістами; гірше того, фізики-атомники говорять тільки з фізиками-атомниками, а економетристи — з економетристами. Хотілося б знати, чи не здригнулася наука в скупчення розділених стінами пустельників, кожний з яких бурмоче самому собі слова спеціальною мовою, яку може зрозуміти тільки він сам... Поширення спеціалізованої глухоти означає, що хтось, кому треба знати щось, що знає ще дехто, неспроможний зрозуміти іншого через відсутність узагальненого слуху»¹⁷. Уважаємо, щоб запобігти такій ситуації, судові експерти, як і будь-які дослідники у сфері комплексних наукових пошуків, повинні мати не тільки спеціальні знання в тій галузі, за якою вони отримали кваліфікацію за дипломом і спеціальною підготовкою, а й бути обізнаними в загальних питаннях наукознавства, філософії та теорії, зокрема, теорії судової експертизи, а також у міждисциплінарних галузях судової експертології та криміналістики.

Безумовним є той факт, що інтеграція спеціальних знань впливає на створення класифікації судової експертизи, отже, і на класифікацію комплексних судово-експертних досліджень.

Мета статті

У межах предмета нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути класифікацію комплексних судових експертиз, де одним зі складників є судово-психологічні дослідження, інтегровані у сферу інших спеціальних знань, і доповнити її не тільки новими структурними компонентами, а й положеннями щодо змісту класифікаційних одиниць.

Методи дослідження

В аспекті розглядуваної проблеми застосовано загальні, окремі та спеціальні методи досліджень.

Викладення основного матеріалу дослідження

У процесі нашої наукової розвідки з питань інтеграції спеціальних психологічних знань у комплексні судово-експертні дослідження, спиратимемося на розроблену Е. Сімаковою-Єфремян класифікацію:

«5. Комплексна судова психологічна та медична (психіатрична та ін.) експертиза.

5.1. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза (дослідження нозологічної природи та ступеня вираженості психічних відхилень і їх впливу на психічну діяльність особи).

15 Клименко Н. І. Інтеграційна функція експертології. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2006. Вип. 6. С. 118.

16 Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження С. 19.

17 Там само. С. 19—20.

5.2. Комплексна судова медична, психіатрична та психологічна (сексолого-психологічна) експертиза (дослідження впливу психічної діяльності людини, яка страждає на розлади у сфері сексуального розвитку, на її поведінку).

5.3. Комплексна судова медико-психологічна експертиза (дослідження проявів, характеру та взаємодії психологічних і соматопатологічних факторів певної нозологічної належності, що відображаються в особливостях психічної діяльності людини).

5.4. Комплексна судова психологічна та інженерно-технічна експертиза (дослідження взаємозв'язку між виникненням дорожньо-транспортної події, надзвичайної події техногенного характеру та індивідуально-психологічними особливостями поведінки людини в цих умовах).

5.5. Комплексна судова психолого-почеркознавча експертиза (дослідження взаємозв'язку між індивідуально-психологічними особливостями, емоційним станом людини, яка виконала рукописний текст, і їх відображенням у рукописному тексті).

5.6. Комплексна судова психолого-лінгвістична експертиза (дослідження взаємозв'язку мовленнєвої діяльності людини з індивідуально-психологічними особливостями та емоційним станом особи (аудиторії)).

5.7. Комплексна судова психолого-мистецтвознавча експертиза (дослідження впливу на соціально-психологічні особливості особи споживача наявної в друкованій, аудіо-, відеопродукції тощо інформації еротичного, порнографічного характеру, або такої, що пропагує культ насильства та жорстокості)¹⁸.

Як бачимо, на першому місці цієї класифікації — комплексна психолого-психіатрична експертиза. У наших попередніх публікаціях ми вже звертали увагу на питання комплексних психолого-психіатричних, психолого-військових тощо досліджень¹⁹. На підставі експертної практики пропонуємо розширити спектр комплексних досліджень, у яких послуговуються спеціальними знаннями в галузі психології.

Розпочнімо з комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, що є чутливою до динаміки соціальних процесів і викликів сучасності, реагуючи на них методологічним переосмисленням традиційних наукових досягнень та перетворенням їх на нові гнучкі теоретико-практичні системи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», «судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового

18 Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження С. 106—107.

19 Див., напр.: Євсюков О. Ф. Вирішення комплексною військово-психологічною експертизою завдань щодо оцінювання впливу деструктивної пропаганди. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2025. Вип. 2 (110). С. 117—125. DOI: 10.32782/2786-9156.110.2.117-125 (дата звернення: 12.11.2025) ; Його ж. Можливості дослідження пропаганди в межах комплексної військово-психологічної експертизи. *Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25.04.2025). Дніпро, 2025. С. 69—72 ; Yevsiukov O. Complex forensic psycho-psychiatric examination: modernity and prospects. *Trends and Prospects for the Development of Science and Education : Proceedings of the 2nd International Scientific Conference* (Oxford, UK, 10 July 2025). Oxford, 2025. Pp. 204—207. DOI: 10.64076/iedc250710.32 (дата звернення: 12.11.2025).

розгляду»²⁰. Закон не розкриває змісту поняття «спеціальні знання», а лише співвідносить їх з галузями науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо. У преамбулі цього Закону мету судово-експертної діяльності викладено як «забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки»²¹. Отже, під час обґрунтування необхідності розширення згаданого переліку спиратимемося на наведені норми.

Теоретичним і прикладним питанням використання спеціальних знань присвятили праці такі українські науковці: Д. Гуріна та І. Калініна²², М. Щербаковський²³, І. Петрова²⁴, Г. Спіцина та Г. Бідняк²⁵, Е. Сімакова-Єфремян²⁶, Н. Філіпенко зі співавторами²⁷ та ін.). «Натомість різноманітні тлумачення сутності

спеціальних знань стали “наріжним каменем”, покладеним в основу різночитань щодо правомірності призначення судової експертизи будь-якому фахівцеві, який має вищу освіту в окремій галузі знань»²⁸.

Г. Спіцина визначає спеціальні знання як комплекс знань і навичок у різних галузях; систему відомостей із галузі науки, техніки й решти сфер людської діяльності; знання, якими послуговуються в процесуальному порядку в досудовому розслідуванні й у судовому провадженні; використовувані у взаємозв'язку з науково-технічними засобами; застосовувані й реалізовані суб'єктами «кримінального судочинства у процесі практичної діяльності, спеціальної підготовки з урахуванням професійного досвіду та засновані на системі теоретичних знань у відповідній галузі; <...> їх реалізація вимагає значних витрат часу та

20 Про судову експертизу : Закон URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

21 Там само.

22 Гуріна Д. П., Калініна І. В. До питання щодо компетенції та компетентності судового експерта у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63 (1). С. 195—203. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63(1)_23) (дата звернення: 12.11.2025).

23 Щербаковський М. Г. Співвідношення спеціальних знань з уміннями та навичками. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річ. від дня народж. проф. М. В. Салтєвського (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. С. 225—226. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14545> (дата звернення: 12.11.2025).

24 Петрова І. А. Теоретико-правові та організаційно-методологічні засади регулювання судово-товарознавчих експертиз споживчих товарів : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2012. 541 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000231> (дата звернення: 12.11.2025).

25 Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Форми використання спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 240—248. DOI: 10.32353/khrife.2018.26 (дата звернення: 12.11.2025).

26 Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Там само*. 2019. Вип. 19. С. 118—129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 (дата звернення: 12.11.2025).

27 Філіпенко Н. Є., Снігерьев О. П., Бубликов А. В. Застосування спеціальних знань під час виявлення, профілактики й розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій (оглядова стаття). *Там само*. 2020. Вип. 22. С. 162—178. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.12 (дата звернення: 12.11.2025).

28 Євсюков О. Ф. Використання спеціальних психологічних знань у кримінальних провадженнях. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 1 (90). С. 87. DOI: 10.32782/2523-4269-2025-90-87-91 (дата звернення: 12.11.2025).

інтелектуальних зусиль; <...> сприяють розробленню технічних засобів і прийомів роботи з доказами та встановленню вагомих обставин, що мають значення для доказування»²⁹.

М. Михеєнко зі співавторами зі структури спеціальних знань експерта вилучає «загальновідомі, загальнодоступні наукові знання, повсякденні та побутові відомості, а також знання в галузі права»³⁰. В. Шепітько розглядає спеціальні знання як «систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню»³¹. В. Гончаренко зі співавторами акцентує увагу на тому, що спеціальні знання — це знання та навички, здобуті в результаті «фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються <...> учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань»³².

У попередніх публікаціях ми зазначали, що спеціальні знання є цілісною системою, яка забезпечує ефективність процесу пізнання судовим експертом матеріальних і матеріалізованих об'єктів у межах його компетенції. Логічну організацію процесу пізнання експерта-психолога спрямовано на отримання

та обґрунтування знань, здобутих про об'єкт дослідження, на перетворення своєї пізнавальної діяльності на предметно-орієнтований, усвідомлений науково-практичний пошук, пов'язаний з поняттями й категоріями конкретних галузей знань. Це досягається за допомогою застосування відповідних методів і методик експертного психологічного дослідження³³.

У загальній класифікації експертних наук судово-психологічну та судово-психіатричну експертизи розглядають як суміжні родові експертні дисципліни. Це пов'язано з єдиною спрямованістю цих галузей науки (судової психології та судової психіатрії) на дослідження особливостей психічної діяльності людини. Водночас слід урахувувати, що судовий психолог вивчає психічну діяльність психічно здорової особи, а судовий психіатр — особи, яка страждає на психічні розлади. Під час оцінки психічної діяльності людини обізнані особи (експерти-психологи й експерти-психіатри) виконують завдання в межах своєї компетенції й інтегрують спеціальні знання у спільному висновку. Межі компетенції судових експертів, які беруть участь у проведенні комплексного судово-експертного дослідження, обумовлено не тільки предметом (завданнями) експертизи, а й її об'єктом і суб'єктами (якими є експерти як носії

29 Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Знач. твір. С. 241. DOI: 10.32353/khrife.2018.26 (дата звернення: 12.11.2025).

30 Михеєнко М. М., Шибіко В. П., Дубинський А. Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 15 серпня 1997 р., зі змінами законодавства станом на 01 квітня 1999 р. / ред.: В. Ф. Бойко, В. Г. Гончаренко. 2-ге вид. Київ, 1999. 622 с.

31 Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11.

32 Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. Вип. 2 (9). С. 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2007_2_5 (дата звернення: 12.11.2025).

33 Євсюков О. Ф. Використання С. 88. DOI: 10.32782/2523-4269-2025-90-87-91 (дата звернення: 12.11.2025).

спеціальних знань). Важливим також є сукупність методів дослідження, якими послуговуються судові експерти в межах своєї компетенції.

У реч. 1 абз. 6 п. 1.2.13 розд. I Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень обумовлено, що «комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання)»³⁴. Зазначимо, що станом на сьогодні визначення поняття «комплексна експертиза» відсутнє в Кримінальному процесуальному кодексі України, хоча він і містить ст. 486 «Комплексна психолого-психіатрична і психологічна експертиза неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого»³⁵. Незважаючи на наявність статей під назвою «Комплексна експертиза» у ст. 112 Цивільного процесуального кодексу України³⁶, ст. 106 Господарського процесуального кодексу України³⁷, ст. 110 Кодексу адміністративного судочинства України³⁸, самого тлумачення поняття «комплексна експертиза» вони не містять, натомість мають норму про надання експертом, не згодним з висновком іншого(-их) експерта(-ів), окремого висновку з усіх питань або з питань, які спричинили розбіжності. Тут порушено наріжний принцип комплексної експертизи, висновок за якою може бути зроб-

лений винятково за умови інтеграції спеціальних знань фахівців у різних галузях науки. Іще раз підкреслимо, що під час виконання комплексної експертизи неможливо дійти висновку без інтеграції знань різних галузей науки, а застосування норми щодо можливості надання за результатами комплексного експертного дослідження окремого висновку експерта призводитиме до безвихідної ситуації.

Щодо комплексної судової психолого-психіатричної експертизи (далі — КСППЕ) варто зауважити, що експерт-психолог досліджує тільки такого підекспертного, у якого експерт-психіатр діагностував відсутність психічного розладу. Зазначені межі компетенції експертів обумовлено обсягом їхніх спеціальних знань.

Експерт-психолог «вирішує надскладні завдання щодо реконструювання специфіки психічної діяльності людини в ситуації, яка склалася в минулому. Ретроспективний аналіз потребує застосування комплексу знань і навичок — володіння емпіричними і теоретичними знаннями в галузі психології, способами перевірки й обґрунтування отриманих результатів, уміння поєднувати конкретні властивості психологічних феноменів з абстракціями (наприклад, з ідеальними моделями структури особистості, структури її психічної діяльності), опису й експертного оцінювання досліджених психічних явищ у категоріях і поняттях наукової психології та у спеціальних по-

34 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

35 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

36 Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

37 Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

38 Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

наттях судової психологічної експертизи тощо. Тож у процесі проведення дослідження експерт поєднує знання з теорії судової експертизи, наукові психологічні знання, організує свою професійну діяльність відповідно до процесуального порядку проведення експертизи»³⁹.

Щодо спеціальних знань і компетенції експерта-психіатра, то, як зазначає В. Первомайський, об'єктом судової психіатричної експертизи «є не тільки безпосередньо <...> особа, а й усі інші матеріальні носії інформації про стан її свідомості (сприйняття нею себе, оточення та поведінки) у минулому (включно з періодом, що цікавить слідство й суд) і в теперішньому» [Тут і далі переклад українською наш.— Ред.]. Науковець також зауважує, що «у понятті “компетенція” необхідно виокремлювати два аспекти. Перший — охоплює коло питань, передбачених законодавчими актами й розробленими на їх основі відомчими інструктивними документами, які повинен розв'язувати експерт. Цими самими документами висунуто певні вимоги до акту експертизи й висновків експерта. Другий — це коло питань, які здатний розв'язати експерт за наявності всіх необхідних матеріалів, виходячи із можливостей науки, яку він представляє. Необхідною умовою правильного визначення меж компетенції психіатра-експерта є збіг обох зазначених аспектів цього поняття», а «до меж компетенції психіатра-експерта належить те, що:

- складає предмет судової психіатрії;
- може бути здобуто за допомогою судово-психіатричного методу діагностики;
- може бути доведено засобами цієї науки;

- не може бути спростовано ніким, окрім іншого спеціаліста в цій галузі знань»⁴⁰.

Якщо адаптувати цитовану думку до меж компетенції експерта-психолога, то до них належить те, що є складником предмета судової психології, може бути здобуто за допомогою судово-психологічних методів дослідження та доведено засобами цієї науки й не може бути спростовано ніким, окрім іншого спеціаліста в цій галузі знань.

Отже, зважаючи на викладену вище специфіку судово-психологічної та судово-психіатричної експертиз, під час виконання КСППЕ:

- експерт-психіатр вивчає (виявляє, оцінює, діагностує) підекспертну особу й медичну документацію;
- експерт-психолог вивчає особливості психічної діяльності особи без психічних розладів (описує, аналізує, оцінює їх) і матеріали провадження, необхідні для відповідей на поставлені питання.

Вибірковий аналіз експертної практики свідчить про те, що підходи до виконання КСППЕ різняться в різних регіонах України, зокрема, через відсутність комплексних наукових розробок психологів і психіатрів, які містили б загальні методичні положення щодо виконання КСППЕ. Ця методологічна прогалина потребує окреслення понять, які дали б змогу описати об'єкт дослідження в категоріях, трансформованих з материнських наук (психологічної та психіатричної) і адаптованих до тезаурусу психологічних та психіатричних судових досліджень, а також методологічно впорядкувати й уніфікувати процес міждисциплінарного експертного

39 Євсюков О. Ф. Використання С. 89. DOI: 10.32782/2523-4269-2025-90-87-91 (дата звернення: 12.11.2025).

40 Первомайський В. Б. Невменяемость. Киев, 2000. 320 с. URL: <http://www.psychiatry.ua/books/insanity/> (дата звернення: 12.11.2025).

пізнання для застосування в юридичній практиці.

Отже, у зв'язку з наявністю дискусійних питань, які виникають під час проведення науково-дослідної діяльності у сфері суміжних знань судової психологічної та судової психіатричної експертиз, необхідно об'єднати зусилля експертів-психологів Міністерства юстиції й експертів-психіатрів Міністерства охорони здоров'я України для організації науково-методичного забезпечення КСППЕ. Науково-методичне й організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності передбачено ст. 8 Закону України «Про судову експертизу»⁴¹. Спільну діяльність з науково-методичного забезпечення КСППЕ пропонуємо здійснювати в два етапи. *На першому етапі* доцільно розробити й узгодити термінологічний апарат цих видів судових експертиз. Першорядною вважаємо проблему застосування термінології, що поєднує окремі аспекти судової психологічної та судової психіатричної експертиз. Словник термінів судових психологічної та психіатричної експертиз забезпечить точність і наукову коректність мови експертів з урахуванням особливостей міждисциплінарної термінології. Такий підхід ґрунтується на принципах універсальності термінів (адаптування до різних галузей спеціальних знань за одночасного збереження базового значення) і контекстної варіативності (уточнення значення терміна залежно від експертної дисципліни). *На другому етапі* потрібно розробити сучасні методики (методичні рекомендації) КСППЕ, що сприятиме врегулюванню судово-експертної діяльності з метою надання об'єктивних відповідей на питання слідства (суду).

Подібною до розглянутих вище є проблема інтеграції знань під час проведення комплексної судової медичної, психіатричної та психологічної (сексолого-психологічної) експертизи, за допомогою якої досліджують вплив психічної діяльності людини, яка страждає на розлади у сфері сексуального розвитку, на її поведінку. Чим саме відрізняється цей вид від описаного вище? На нашу думку, цю категорію умовно можна вважати різновидом комплексної судової психолого-психіатричної експертизи. Водночас (для оцінювання статевої зрілості підекспертної особи й біологічних і медичних ознак її хвороби, причин (етіологія), механізмів розвитку (патогенез), класифікації та номенклатури) необхідні знання не тільки в галузі психіатрії та психології, а й медицини, оскільки хворобу слід розглядати як цілісне явище, що потребує систематизації та класифікації для правильних діагностики, лікування й профілактики. Для цього залучають фахівців у галузі терапії, гінекології та ендокринології (інших фахівців-медиків), без яких часто неможливо діагностувати конкретне захворювання, яке має характерне поєднання симптомів, функціонально-морфологічних змін, а також певну причину й механізм розвитку.

До об'єктів, що підлягатимуть дослідженню під час проведення комплексної судово-медичної та психолого-сексологічної експертизи, належать підекспертна особа, медична й інша документація. Оскільки результати діяльності людини залежать від багатьох чинників і можуть бути як зовнішніми (створені речі, досягнення), так і внутрішніми (особистісне зростання, самореалізація), вони виявляються у вчинках, які суспільство й сама особа оцінюють як

41 Про судову експертизу : Закон URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

позитивні або негативні, залежно від їхньої мети та змісту. Саме тому до об'єктів дослідження експертів також належать різноманітні продукти діяльності, вільно (не під примусом) створені особою (наприклад, щоденники, особисті записи), результати експериментально-психологічних досліджень тощо, що відображають взаємодію соматопатологічних, психопатологічних і психологічних явищ, та ін. Основним завданням комплексної судової медичної та психолого-сексологічної експертизи є таке: виявити здатність (або нездатність) до волевиявлення, рефлексії й адекватного психічного відображення дійсності особою, яка страждає на межові психічні відхилення сексологічного характеру. Найчастіше в кримінальних провадженнях про статеві злочини на виконання цього завдання слідчі органи формулюють такі питання: «Які особливості мають психологічні чинники сексуальної поведінки особи?», «Чи здатна певна особа, зважаючи на психічні відхилення сексологічного характеру (за їх наявності), рівня соціально-психологічного та розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей та емоційного стану, правильно розуміти характер і значення скоєних з нею сексуально-насильницьких дій та чинити опір?», «Чи здатна особа, зважаючи на рівень її розумового розвитку й індивідуально-психологічні особливості, повною мірою розуміти характер і фактичний зміст власних дій, та повною мірою керувати ними, передбачати їх наслідки?», «Чи вплинули (і як саме) індивідуальні властивості психічних процесів особи (зазначити, залежно від того, що має значення в справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) на адекватність

сприйняття нею особливостей і змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, досліджуваної в справі), на їх відтворення в показаннях?», «Чи має особа індивідуально-психологічні особливості, що суттєво вплинули на характер її показань у справі?».

Окрім загальних методів дослідження, під час проведення комплексної судової медичної та психолого-сексологічної експертизи послуговуються такими: клінічно-діагностичним, спрямованим спостереженням, діагностичною бесідою, експериментально-психологічним дослідженням тощо та спеціалізованими методиками експертних досліджень із Реєстру методик проведення судових експертиз⁴² за відповідними спеціальностями (окрім судово-медичних і судово-психіатричних, які не підлягають реєстрації).

Під час проведення комплексної судової медичної та психолого-сексологічної експертизи комісія експертів передусім вивчає матеріали провадження й тільки після цього переходить до оцінювання статевої зрілості потерпілої особи (медико-соматичні дослідження) і визначення наявності (відсутності) будь-яких розладів у статевому розвитку. За їх наявності вивчають тип і ступінь виразності хворобливого межового розладу психічної діяльності особи та формують проміжні медико-психіатричні висновки. На другому етапі експерт-психіатр і експерт-психолог проводять динамічне клінічне спостереження та експериментально-психологічне дослідження відповідно. З'ясовують провідні індивідуальні риси особистості, вивчають її емоційно-вольову сферу, провідні й ситуаційні мотиви діяльності та способи дій; аналізують регулятивні, захисні й компенсаторні механізми;

42 Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/24> (дата звернення: 12.11.2025).

оцінюють рівень психічного розвитку, специфічного життєвого досвіду потерпілої(-го) щодо поінформованості у сфері сексуальних відносин; аналізують розвиток кримінальної ситуації та особливості усвідомлення потерпілою особою ситуації дій злочинця сексуальної спрямованості на ранніх стадіях; оцінюють емоційний стан потерпілої особи в певній кримінальній ситуації; аналізують адекватність морально-етичної оцінки подій, сформованість розуміння соціального значення дій щодо потерпілої особи. На підставі синтезу результатів усіх досліджень формують спільний висновок експертів про ступінь статевої зрілості особи, розуміння нею власних дій, рівень вольового контролю за власною поведінкою, здатність до вибору засобів чинення опору насильникові в досліджуваній ситуації. Експерти можуть давати відповіді на поставлені їм запитання в категоричній або ймовірній формі чи у вигляді висновку про неможливість вирішити питання із зазначенням конкретних причин. Висновок комплексної судової медичної, сексолого-психологічної експертизи підписують експерт-медик, експерт-психіатр та експерт-психолог.

Подібною до наведеного вище різновиду комплексних досліджень є комплексна судова медико-психологічна експертиза. Її предметом є фактичні дані й обставини справи, які визначають на базі інтеграції знань у галузях судової медицини та судової психології. Вони стосуються оцінювання виявів, характеру та взаємодії психологічних і соматопатологічних чинників певної нозології, відображених в особливостях психічної діяльності особи у взаємозв'язку з порушеннями стану її фізичного здоров'я.

Комісія судових експертів визначає індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи, обумовлені

виявами соматичної хвороби. Питання можна сформулювати, зокрема, так: «Чи має особа індивідуально-психологічні особливості, пов'язані зі станом її здоров'я, які суттєво вплинули на характер її дій у період скоєння злочину (особливості уваги, сенсорна сфера, втома, швидкість реакції тощо)?», «Чи перебувала особа в емоційному стані (сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, втома тощо), що суттєво вплинув на її свідомість у період скоєння злочину?», «Чи здатна особа, зважаючи на стан її здоров'я, психофізіологічний, емоційний стан та індивідуально-психологічні особливості, правильно сприймати обставини, що мають значення для певного провадження, і давати про них адекватні показання?», «Чи вплинули стан здоров'я та індивідуальні властивості психіки особи (пам'ять, увага, мислення, особливості емоційних реакцій) на адекватність сприйняття нею особливостей і змісту певної ситуації та на їх відтворення в показаннях?».

Об'єктами комплексного медико-психологічного дослідження є певна особа, медична й інша документація, складена за результатами її обстеження та діяльності (щоденники, характеристики тощо), результати експериментально-психологічних досліджень про взаємозалежність соматопатологічних і психологічних явищ у поведінці особи.

До методів комплексної медико-психологічної експертизи належать: загальні, окремі (клінічно-діагностичний, спрямоване спостереження, діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження тощо) і спеціальні методи, функції яких виконують методики експертних досліджень з Реєстру методик проведення судових експертиз⁴³ за відповідними спеціальностями

43 Реєстр методик ... URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/24> (дата звернення: 12.11.2025).

(окрім судово-медичних, які не підлягають реєстрації).

На першому етапі комісія експертів вивчає матеріали справи та проводить медико-соматичне дослідження (де провідну роль відіграє експерт-медик): оцінює нозологічну природу, тип і ступінь виразності порушень стану здоров'я. На другому етапі експерт-психолог визначає індивідуальні риси особистості, що домінують; регулятивні, захисні й компенсаторні механізми; психічний стан особи в ситуації злочину; аналізує поведінку особи в певних ситуаційних обставинах злочину. За результатами досліджень комісія експертів формує висновок щодо визначення впливу порушень стану здоров'я особи на її психічну діяльність у ситуації злочину. Форма висновків експертів — категорична, імовірна або у вигляді висновку про неможливість вирішити питання з наведеним причин. Підписують висновок обидва експерти (експерт-медик і експерт-психолог).

За допомогою комплексної судової психологічної та інженерно-технічної експертизи визначають фактичні дані й обставини про взаємозв'язок розвитку подій технічного характеру (дорожньо-транспортних, надзвичайних техногенного характеру) з індивідуально-психологічними й поведінковими особливостями особистості. У таких ситуаціях експерти в галузі інженерної техніки та психології досліджують у межах компетенції елементи складної системи: людина — техніка — середовище.

Основне типове завдання цього виду досліджень — з'ясувати наявність (відсутність) взаємозв'язку між виникненням надзвичайної події техногенного характеру або дорожньо-транспортної події та індивідуально-психологічними особливостями поведінки людини в цих умовах. Це завдання можна втілити

в таких питаннях: «Чи має певна особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її дій під час надзвичайної події техногенного характеру або дорожньо-транспортної пригоди (підвищена залежність, нерішучість, вразливість, тривожність тощо)?», «Чи перебувала певна особа в емоційному стані (сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, фрустрація тощо), що суттєво вплинув на її свідомість і діяльність під час виконання передбачених відповідними нормативними документами обов'язків (керування машинами, механізмами, транспортним засобом тощо)?», «Чи була здатна певна особа ужити заходів для попередження техногенної (аварійної) ситуації з урахуванням її психофізіологічного стану?», «Чи вплинули індивідуальні психологічні або сенсорні властивості певної особи (пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій, зір, нюх, слух) на адекватність сприйняття нею особливостей аварії, надзвичайної події техногенного характеру та на їх відтворення в показаннях щодо події техногенного (аварійного) характеру?».

Під час проведення комплексної судової інженерно-технічної та психологічної експертизи комісія експертів після ознайомлення з матеріалами, наданими для вирішення питань, пов'язаних зі встановленням причинного зв'язку між діями особи в операційно-технічному аспекті та її психофізіологічними особливостями, переходить до роздільних досліджень. Спочатку експерт у галузі інженерно-технічних досліджень проводить оцінювання технічних особливостей виникнення, механізму розвитку й наслідків надзвичайної (аварійної) ситуації. Аналіз дій учасника події він проводить винятково з технічного погляду, тобто розглядає

дії особи на рівні відповідності (невідповідності) вимогам нормативних (нормативно-технічних актів): наприклад, технічним вимогам Правил дорожнього руху тощо.

На наступному етапі експерт-психолог визначає психофізіологічні особливості стану особи в аварійній (надзвичайній) ситуації. Психолог уявно створює модель належної поведінки особи у звичайних умовах і порівнює її з умовами дій у конкретній аварійній (надзвичайній) ситуації, яка сталася, визначаючи психологічні параметри ситуації (екстремальність або звичайність), міру здатності особи до правильного оцінювання ситуації як загрозової, міру здатності до свідомого контролю, прийняття та реалізації рішень, ступінь здатності особистості до правильного сприйняття, запам'ятовування та відтворювання в її показаннях обставин події тощо. Спільний висновок експертів за результатами проведених досліджень має охоплювати визначення обставин, характеру й механізмів надзвичайної ситуації техногенного характеру (аварії) і їх взаємозв'язок з індивідуально-психологічними особливостями та психічним станом особи.

Зовсім інша природа інтеграції спеціальних знань простежується в комплексній психолого-почеркознавчій експертизі, спрямованій на виявлення взаємозв'язку між індивідуально-психологічними особливостями, емоційним станом людини, яка виконала рукописний текст, і їх відображенням у рукописному тексті. Питання можна сформулювати, зокрема, так: «Чи перебувала особа, яка виконала рукописний текст, у незвичайному психофізіологічному стані? Якщо так, то в якому саме?».

До переліку об'єктів (окрім особи, яка виконала рукописний текст) цього

різновиду комплексної експертизи належать безпосередньо рукописні тексти й порівняльні зразки (вільні, умовно вільні, експериментальні), а також інші матеріали провадження, у яких відображено особливості психічної діяльності певної особи в ситуації написання рукописного тексту тощо. Окрім загальних та окремих (діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження, мікроскопічні дослідження, судова фотографія тощо) методів під час проведення комплексної психолого-почеркознавчої експертизи застосовують також спеціальні методи на рівні спеціалізованих методик з Реєстру методик проведення судових експертиз⁴⁴ за відповідними спеціальностями.

Зауважимо, що хоча багато хто досліджував вплив психоемоційних станів особи на її рухові навички (систему рухів, що є характерною для певної людини) — почерк, цей вид досліджень до сьогодні належно не розроблено. Як і в попередніх різновидах комплексних експертиз, передусім комісія експертів ознайомлюється з наданими матеріалами. На першому етапі почеркознавець здійснює ідентифікацію виконавця рукописного тексту, після чого з'ясовує факт виконання рукопису в незвичних умовах або незвичайному стані. У разі позитивного вирішення питання, на другому етапі експерт-психолог визначає комплекс індивідуально-психологічних особливостей особи й характер її емоційного стану під час складання рукописного тексту. Спільний висновок, який підписують усі експерти, має стосуватися визначення емоційного стану (зазначають конкретний стан) особи, яка за певних умов виконала рукописний текст. Форми висновків — такі самі, як зазначено вище.

⁴⁴ Реєстр методик ... URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/24> (дата звернення: 12.11.2025).

Схожою за методологією з наведеною вище є комплексна судова психолого-лінгвістична (авторознавча) експертиза, однак у ній ідеться не про виконавця, а про автора тексту або семантико-текстуальні особливості тексту (слів, словосполучень). За предметом дослідження цей вид передбачає вивчення фактів та обставин, пов'язаних з визначенням особливостей мовленнєвої діяльності автора тексту, і їх взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями й емоційним станом адресата (авдиторії). Як і за попереднім видом досліджень, тут також не розроблено чітких критеріїв виокремлення цього виду в системі комплексних судових експертиз. Водночас такі питання виникають в експертній практиці, тож потребують розв'язання. До типових завдань комплексної психолого-лінгвістичної (авторознавчої) експертизи, на нашу думку, належить визначення характеру й особливостей писемного мовлення (промов, текстів у соцмережах або інших видах комунікації), потенціалу його впливу на когнітивну, мотиваційну й емоційну сфери тих осіб, до кого його звернено. Експертів-психологу зазвичай ставлять такі запитання: «Чи має потенціал впливу певне висловлювання (слово, текст) адресанта на когнітивну (мотиваційну, емоційну) сферу адресата (авдиторію) з метою трансформації його (її) систем цінностей, настанов, мотивацій, соціальних стереотипів і світоглядних орієнтирів у бажаному для адресанта напрямі?», «Якщо в мовленні адресанта, текстове відтворення якого надане в протоколі огляду відеозапису, наявні висловлювання у формі вимоги щодо надання вигоди за вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища стосовно підпорядкованої йому особи, то як саме зазначене могло вплинути на сприймання цієї інформа-

ції адресатом?». Ці питання вирішують тільки на підставі висновків експерта з лінгвістичного дослідження.

Зрозуміло, що до кола об'єктів такого комплексного дослідження належать відповідні матеріали провадження, пов'язані з продуктами психічної та мовленнєвої діяльності: наприклад, тексти, словосполучення та окремі слова (як рукописні, так і надруковані — оскільки йдеться саме про автора тексту, протоколи огляду відеозапису).

Методи групують за ознаками: загальні, окремі та спеціальні, які вільно обирають відповідно до компетенції судових експертів, адже вибір способу проведення судової експертизи є винятковою прерогативою експерта. На початкових етапах дослідження комісія експертів ознайомлюється з наданими матеріалами й іншими об'єктами та з'ясовує достатність (недостатність) матеріалів і за потреби складає відповідне клопотання про надання додаткової інформації. Наступним етапом експерт-лінгвіст установлює особливості мовленнєвої продукції (визначає її характеристики, цільове призначення, категорію за типом викладення, змістовну складову тощо) і умови її утворення. У процесі досліджень також можуть з'ясовувати (за наявними матеріалами) соціально-біографічні характеристики автора тексту (рідна мова, освітній рівень тощо). Після цього експерт-психолог досліджує потенціал тексту й аналізує отримані дані. За результатами комплексного дослідження комісія експертів формулює та підписує висновки (експерт-психолог — про вплив досліджуваної мовленнєвої продукції на адресата, особу або авдиторію). Питання вирішують у категоричній або ймовірній формі, або (за наявності причин) у вигляді висновку про неможливість їх вирішити.

Подібним до згаданого вище різновиду комплексних досліджень є комплексна судова психолого-лінгвістична й відео- та звукозапису експертиза зі встановлення комунікативного впливу за ситуаціями комунікативної взаємодії, зафіксованої у відео-, звукозаписі. Об'єктом такого дослідження є інформаційний матеріал (відео-, звукозапис і протокол огляду та прослуховування відео-, звукозапису, зафіксований на паперовому або цифровому носії), який містить фактичні дані про певну комунікативну взаємодію (мовленнєву діяльність людини). Зважаючи на функції комунікативного акту та його знакову природу, предметом комплексного психолого-лінгвістичного дослідження мовлення та дослідження відео-, звукозапису є сукупність фактичних даних щодо особливостей мовленнєвої діяльності людини й наявності (відсутності) комунікативного впливу, які встановлюють за допомогою інтеграції знань суміжних галузей наук — лінгвістики, психології та досліджень відео-, звукозапису — і які мають значення в юридично релевантній ситуації.

Предметом дослідження експерта в галузі відео-, звукозапису є зафіксовані у відео-, звукозаписі фактичні дані про особу мовця, які дають змогу ототожнити цю особу за фізичними параметрами голосу або за лінгвістичними ознаками усного мовлення; фізичні носії інформації та пристрої відео-, звукозапису, які допомагають отримати інформацію про технічні умови й технологію створення відео-, звукозапису на підставі спеціальних знань. Предметом дослідження експерта-лінгвіста є зафіксовані у відео-, звукозаписі фактичні дані, що належать до мовленнєвих форм (інформування, спонування, переконання, погроза та ін.), які визначають на підставі спеціальних лінгвістичних знань.

Предметом дослідження експерта-психолога є зафіксовані у відео-, звукозаписі фактичні дані про особливості комунікативної взаємодії осіб (вербальна й невербальна поведінки, спрямовані на досягнення певної комунікативної та практичної мети на тлі певних психологічних настанов, характеристики комунікативного простору спілкування), які встановлюють на підставі спеціальних психологічних знань.

Завданням фахівця в галузі досліджень відео-, звукозапису за зафіксованими ситуаціями комунікативної взаємодії є визначення технічних умов і технологій отримання відео-, звукозаписів та/або ототожнення осіб. Слід зауважити, що встановлення текстового змісту розмов, зафіксованих у відео-, звукозаписах, не є окремим експертним завданням, оскільки не потребує застосування спеціальних знань: його проводить спеціаліст під час персоніфікації мовленнєвого матеріалу або покращення його розбірливості. Для досліджень експертові надають відповідні протоколи огляду та прослуховування з текстовим змістом розмов. Завданням фахівця-лінгвіста за зафіксованими ситуаціями комунікативної взаємодії є визначення об'єктивного змісту наданих на дослідження повідомлень, виявлення спонукальних висловлювань (прямих і непрямих) та їхньої форми (фактичного твердження, оцінного судження та ін.). Завданням фахівця-психолога за зафіксованими ситуаціями комунікативної взаємодії є визначення наявності (відсутності) у діяльності адресанта вербальних і невербальних засобів комунікації спонукального, маніпулятивного, сугестивного характеру (в аспекті їх впливу на зміну поведінки адресата, його емоційного стану, когнітивну, особистісну сфери). Інтеграційним складником окреслених предметів

дослідження є комунікативний вплив, реалізований у ситуації комунікативної взаємодії, зафіксованої у відео-, звукозаписі й вербалізований у протоколі огляду та прослуховування (з наведеним змістом розмов), що зумовлює виконання спільного завдання на основі інтеграції спеціальних знань у галузях психології, лінгвістики й досліджень відео-, звукозапису.

У сучасних умовах під час проведення комплексних судових експертиз експерти послуговуються «Загальною методикою призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів (із змінами, внесеними рішенням Координаційної ради від 12.09.2014)»⁴⁵. Водночас експертна практика свідчить про необхідність розроблення алгоритму дій судових експертів у процесі проведення комплексних досліджень зі встановлення комунікативного впливу за ситуаціями комунікативної взаємодії, зафіксованої у відео-, звукозаписі.

Наступний вид комплексних досліджень — комплексна судова психолого-мистецтвознавча експертиза. Її призначають у разі, коли на базі інтеграції спеціальних знань у галузях мистецтвознавства та психології потрібно виявити фактичні дані щодо наявності в друкованій, аудіо-, відеопродукції тощо

інформації еротичного, порнографічного характеру або такої, що пропагує культ насильства й жорстокості, а також оцінити її вплив на соціально-психологічні особливості споживача (зокрема, неповнолітню, малолітню особу).

Судово-експертна практика свідчить про те, що здебільшого подібні дослідження виконують у межах компетенції судового експерта-мистецтвознавця за відповідними методиками (наприклад: «Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру»⁴⁶, «Методика дослідження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості»⁴⁷). Водночас поняття «психолого-мистецтвознавча експертиза» до сьогодні чітко не визначено. Певним кроком уперед у цьому напрямі можна вважати результати науково-дослідної роботи (далі — НДР) під керівництвом М. Журавльової, виконаної колективом авторів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз (далі — ОНДІСЕ)⁴⁸. Предметом дослідження згаданої експертної методики є феномен дитячої порнографії. Вихідними даними для виконання цієї НДР стали експертні дослідження, проведені у відповідних підрозділах ОНДІСЕ. Як зазначають автори, відповідно до п. 2 примітки до ст. 156-1 Кримінального кодексу України, *дитяча порнографія* — це

45 Загальна методика призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів (із змінами, внесеними рішенням Координаційної ради від 12.09.2014) : держреєстр. 06.02.2009 р. Харків, 2007. Реєстр. код 0.1.16 / Реєстр методик ... URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 12.11.2025).

46 Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру : держреєстр. 01.03.2013 р. / Харк., Дон. і Крим. НДІСЕ Мін'юсту України; ДНДЕКЦ МВС України, Дон. та Запоріж. НДЕКЦ при МВС України, 2011. Реєстр. код 15.1.12 // Там само. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 12.11.2025).

47 Методика дослідження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : держреєстр. 28.01.2022 р. / ДНДЕКЦ МВС України, Він. НДЕКЦ МВС України, 2021. Реєстр. код 15.1.16 // Там само. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 12.11.2025).

48 Розробка методики проведення комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи дитячої порнографії : звіт про НДР (остаточ.) / наук. кер. М. О. Журавльова, відповід. викон. С. В. Ласунова, Д. В. Хамула. № ДР 0122U000933. Одеса, 2024. 704 с.

«зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях»⁴⁹. Проте законодавство не містить норми, яка давала б змогу чітко визначитися не тільки з поняттям «відверто сексуальний образ», а й «сексуальний». Саме тому одним з найважливіших досягнень згаданої НДР є визначення поняття «дитяча порнографія». Її автори розробили класифікаційні ознаки дитячої порнографії в образотворчому мистецтві (аудіовізуальній продукції, живописі, графіці, фотомистецтві тощо), в об'єктах філокартії, у предметах ужитково-декоративного характеру, у предметах і явищах сучасного мистецтва (реді-мейд, інсталяції, акції, перформанси тощо) та рекламі, а також поняття «порнографічний», «еротичний», «сексуальний», іншої спеціальної термінології. Наукова та практична новизна цієї НДР полягає в такому: уперше розроблено методика дослідження експертом продукції дитячої порнографії; опрацьовано розбіжності у визначенні типових класифікаційних ознак порнографічної продукції, методики її оцінювання (зокрема, доповнено мистецтвознавчі критерії дитячої порнографії); розроблено алгоритми визначення закамурфльованої та відвертої дитячої порнографії⁵⁰. Застосування в експертній практиці розробленої методики сприятиме виробленню єдиного підходу до виконання інтеграційного завдання

за допомогою комплексного застосування спеціальних психологічних і мистецтвознавчих знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з виготовленням і розповсюдженням порнографії, а також злочинів сексуального характеру проти дітей.

На комплексній судовій військовій і психологічній експертизі ми вже акцентували увагу⁵¹. Відповідно до п. 8.1 розд. VIII Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень (далі — НМР), основними завданнями військової експертизи є «встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків)»⁵². На нашу думку, виконання зазначених завдань має відображати не тільки управлінську (командно-розпорядчу) сферу встановлюваних фактичних даних та обставин за конкретним кримінальним провадженням, а й людський чинник, який набуває особливого значення в діяльності та

49 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

50 Розробка методики ...

51 Євсюков О. Ф. Вирішення DOI: 10.32782/2786-9156.110.2.117-125 (дата звернення: 12.11.2025).

52 Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін.

потенціалі бойової могутності Збройних сил України й інших військових формувань. Це є особливо важливим, зважаючи на сучасний інформаційний вплив деструктивної пропаганди та інші виклики інформаційної війни. Як військові, так і представники інших силових структур і підрозділів можуть стати об'єктами деструктивної пропаганди. Отже, судово-експертні дослідження такого виду потрібно здійснювати на підставі сукупності різних галузей спеціальних знань, а саме військових і психологічних, тобто комплексно. Саме таке комплексне судово-експертне дослідження здатне повно й об'єктивно оцінити інформаційний вплив деструктивної пропаганди ворога в умовах гібридної війни на прийняття рішень командирів (штабів) військових формувань. Такі дослідження виконуватимуть також превентивну функцію, що полягатиме в підвищенні морально-психологічного стану військовослужбовців і рівня захисту національної безпеки нашої держави.

Саме тому пропонуємо до розглянутого нами вище переліку комплексних судово-експертних досліджень додати ще й комплексну судову військово-психологічну експертизу, оскільки морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності військ невід'ємне від командно-розпорядчого.

На нашу думку, орган (особа), який (яка) призначає експертизу (залучає експерта) з військових питань, зазначених у п. 8.1 розд. VIII НМР⁵³, має також урахувати психологічний складник поведінкової діяльності військових у конкретних обставинах криміналь-

ного провадження. Тож у дослідженнях поведінкових актів людини, пов'язаних з особливостями психічного сприймання нею розслідуваної події та питань, у разі якщо військовослужбовець, який видавав накази (розпорядження), або військовослужбовці, які їх виконували (ігнорували), зазнали інформаційного впливу деструктивної пропаганди інших країн (осіб), необхідно призначати комплексні судові військово-психологічні експертні дослідження. Результати таких досліджень дадуть змогу оцінити потенціал такого деструктивного впливу пропаганди іншої країни (її представників) на когнітивну, емоційну, мотивувальну сфери й соціальні стереотипи. Завдання пропонованої комплексної військово-психологічної експертизи набувають інтеграційного характеру, що передбачає всебічне дослідження (принцип повноти⁵⁴) не тільки управлінської діяльності військової сфери, а й її індивідуально-психологічного особистісного складника.

Висновки

На підставі проведеного аналізу спеціальної літератури й нормативно-правових актів з питань інтеграції спеціальних знань розглянуто класифікацію комплексних судово-експертних досліджень і запропоновано власну систематику комплексних судово-експертних досліджень, де спостерігаються інтеграційні процеси спеціальних психологічних знань в інші галузі науки й техніки. Наведено загальнометодичні положення комплексних судово-експертних досліджень за запропонованими видами.

та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

53 Науково-методичні рекомендації URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

54 Про судову експертизу : Закон URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

Наша класифікація має такий вигляд:

- комплексна судова психолого-психіатрична експертиза;
- комплексна судова медична, психіатрична та психологічна (сексолого-психологічна) експертиза;
- комплексна судова медико-психологічна експертиза;
- комплексна судова психологічна й інженерно-технічна експертиза;
- комплексна судова психолого-почеркознавча експертиза;
- комплексна судова психолого-лінгвістична експертиза;
- комплексна судова психолого-лінгвістична й відео-, звукозапису експертиза;
- комплексна судова психолого-мистецтвознавча експертиза;
- комплексна судова військово-психологічна експертиза.

Запропоноване сприятиме вдосконаленню (створенню) відповідних науково-методичних матеріалів, застосування яких після їх апробації та впровадження в експертну практику значно підвищить ефективність судово-експертної діяльності.

Current State and Prospects for Incorporating Specific Psychology Expertise into Multidisciplinary Forensic Examinations

Oleksandr Yevsiukov

Current state of science and technology development, as well as challenges posed by war, should be addressed by the expert community in order to ensure an adequate level of expert support to justice. These issues inspire researchers to enhance forensic expert activities, particularly those related to the use of specific expertise in forensic psychology. Multidisciplinary forensic examinations are

crucial in this regard. The primary concerns of this paper are to analyse scientific papers, legal regulations, and forensic expert practice and provide, on this basis, a description of the current state and prospects for integrating specific expertise in forensic psychology into multidisciplinary forensic examinations. General, individual, and special methods were applied during the study of questions pertaining to the Article's purpose. Within the framework of modernizing Ukrainian legislation, which governs forensic expert activity, and against the backdrop of developing various branches of specific expertise, the practice of conducting forensic psychological and other types of multidisciplinary forensic examinations is being supplemented with new categories and methodologies reflecting the essence of the subject matter, tasks, objects, subjects and research methods. That is why this issue is becoming increasingly relevant and must be thoroughly analysed. The issue of integration and differentiation of specific expertise was considered and the following classification of multidisciplinary forensic examinations was proposed: psychological and psychiatric; medical, psychiatric and psychological (sexological and psychological); medical and psychological; psychological and engineering-technical; psychological and handwriting; psychological and linguistic; psycholinguistic and video/sound recording; psychology and art studies; military and psychological. The aforementioned provisions and recommendations are intended for implementation in expert practice, with the aim of boosting the efficiency of forensic expert activity.

Keywords: criminal procedure; proceedings; integration; differentiation; specific expertise; multidisciplinary forensic examination; psychological research; methodology; technique.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ

у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Boichenko, S. B., Boiarov, V. I., Budko, T. V., Varfolomeieva, T. V. ta in. (2015). *Ekspertyza u sudochynstvi Ukrainy* [Expert Examinations in the Judiciary of Ukraine]: nauk.-prakt. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka ta I. V. Hory. Kyiv [in Ukrainian].
- Dobronravova, I. S., Bilous, T. M., Komar, O. V. (2008). *Novitnia zachidna filozofia nauky* [The Latest Western Philosophy of Science]: pidruchnyk. Kyiv [in Ukrainian].
- Filipenko, N. Ye., Snigerov, O. P., Bublikov, A. V. (2020). The Use of Special Knowledge While Identification, Prevention and Investigation of Crimes in the Field of Computer-Based Information and High Technologies (Review Article). *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 22. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.12.
- Honcharenko, V. H., Kurdiukov, V. V., Lehykykh, K. V. (2007). Spetsialni znannia: henezys, predmet, rivni, formy vykorystannia v dokazuvanni [Special Knowledge: Genesis, Subject Matter, Levels, and Forms of Use in Evidence]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. Vyp. 2 (9). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2007_2_5 [in Ukrainian].
- Hroshevyi, Yu. M., Stakhivskyi, S. M. (2006). *Dokazy i dokazuvannia u kryminalnomu protsesi* [Evidence and proof in criminal procedure]: nauk.-prakt. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Hurina, D. P., Kalinina, I. V. (2018). Do pytan- nia shchodo kompetentsii ta kompetent- nosti sudovoho eksperta u kryminalnomu provadzhenni [To the Question of the Com- petency and Competence of Forensic Expert in Criminal Proceeding]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Vyp. 63 (1). URL: [http:// nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63(1)_23) [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2006). Intehratsiina funktsiia ekspertolohii [Integrative function of exper- tology]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 6 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2007). *Sudova ekspertolohiia: kurs leksii* [Forensic science: a course of lectures]: navch. posib. dlia student. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. Kyiv [in Ukrainian].
- Konovalova, V. E. (1977). O znachenii i funk- ciyah ekspertnykh versij [On the meaning and functions of forensic expert versions]. *Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza*. Vyp. 14 [in Russian].
- Kostytskyi, M. V. (2012). Pro dialektyku yak me- todolohiiu yurydychnoi nauky [On dialect- ics as a legal science methodology]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1 [in Ukrainian].
- Kostytskyi, M. V. (2014). Pozytyvizm yak me- todolohiia yurysprudentsii [Positivism as Methodology of Jurisprudence]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_2_4 [in Ukrainian].
- Krymskyi, S. B. (2003). *Zapyty filozofskykh smys- liv* [Inquiries into Philosophical Meanings]. Kyiv [in Ukrainian].
- Mozghovyi, L. I., Bychko, I. V., Dodonov, R. O. ta in. (2009). *Filozofia. Kredytно-modulnyi kurs* [Philosophy: a credit-modular course]: navch. posib. / za red. R. O. Dodonova, L. I. Mozghovoho. Kyiv [in Ukrainian].
- Mykheienko, M. M., Shybiko, V. P., Dubyn- skyi, A. Ya. (1999). *Naukovo-praktychnyi ko- mentar Kryminalno-protseusialnoho kodeksu Ukrainy: za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 15 serp- nia 1997 r., zi zminamy zakonodavstva stanom na 01 kvitnia 1999 r.* [Scientific and practi-

- cal commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine: based on the legislation and resolutions of the Plenary Session of the Supreme Court of Ukraine dated August 15, 1997, with legislative amendments dated April 1, 1999] / red.: V. F. Boiko, V. H. Honcharenko. 2-he vyd. Kyiv [in Ukrainian].
- Pervomaiskii, V. B. (2000). *Nevmeniaemost* [Insanity]. Kiev. URL: <http://www.psychiatry.ua/books/insanity/> [in Russian].
- Petrova, I. A. (2012). *Teoretyko-pravovi ta orhanizatsiino-metodolohichni zasady rehuliuвання sudovo-tovarnoznavchyykh ekspertyz spozhyvchyykh tovariv* [Theoretical-legal and organizational-methodological bases of regulation of the forensic and commodity examinations of consumer goods] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000231> [in Ukrainian].
- Segaj, M. Ya. (1970). *Metodologiya sudebnoj identifikacii* [Forensic identification methodology] : monografiya. Kiev [in Russian].
- Segaj, M. Ya., Strinzha, V. K. (1997). *Sudebnaya ekspertiza materialnyh sledov-otobrazhenij (problemy metodologii)* [Forensic analysis of physical trace-impressions (methodology challenges)] : monografiya. Kiev [in Russian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2015). *Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni* [Conduct and use forensic examinations in criminal cases] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2017). Spivvidnoshennia spetsialnykh znan z uminniamy ta navychkamy [Correlation of specific expertise with abilities and skills]. *Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu* : tezy dop. mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 100-rich. vid dnia narodzh. prof. M. V. Saltevs'koho (Kharkiv, 08.11.2017). Kharkiv, URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14545> [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2014). Problemy vykorystannia spetsialnykh znan kriz pryzmu suchasnoho kryminalnoho sudochynstva v Ukraini [Challenges in the use of specific expertise within modern Ukrainian criminal justice]. *Sudova ekspertiza*. № 1 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Avdieieva, H. K. (2011). Innovatsii v kryminalistytsi ta yikh vprovadzhennia v diialnist orhaniv dosudovoho slidstva [Innovations in criminalistics and their implementation in the activities of pretrial investigation bodies]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*. Vyp. 21. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5481> [in Ukrainian].
- Shevchuk, R. M. (2012). Dialektychnyi metod u pravoznavstvi: okremi aspekty [Dialectical method in law: certain aspects]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2012_2_5 [in Ukrainian].
- Shevchuk, R. M. (2016). Metodolohiia naukovoho piznannia: vid yavyshcha do сутности [Methodology of Scientific Cognition: from Phenomenon to the Essence]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_5 [in Ukrainian].
- Shkurat, V. I. (2006). Metodolohichni pidkhody do analizu osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia v umovakh hlobalizatsii [Analyzing public administration features under globalization: methodological approaches]. *Derzhavne upravlinnia*. № 1 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2001). Deiaki problemy ta shliakhy vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti [Some Problems and Ways to Improve the Legal Regulation of Forensic Expert Activity]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Vyp. 11 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2017). *Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen* [Theoretical-legal and methodological foundations of complex forensic research] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0517U000760> [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2001). Shliakhy vdoskonalennia normatyvno-pravovoho rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti [Optimizing the legal and regulatory framework governing forensic expert activity]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 1 (24) [in Ukrainian].

- Simakova-Yefremian, E. B. (2004). *Teoriia i metodolohiia kompleksnoi ekspertyzy kontaktно-slidovoi vzaiemodii ob'ektiv* [Theory and methodology of comprehensive examination of contact-trace interaction of objects] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2005). Protse-sualni ta teoretychni problemy kompleksnoi sudovoi ekspertyzy [Procedural and theoretical issues of multidisciplinary forensic analysis]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 5 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2006). Sutnist sub'iekta intehratsii znan pry provedenni kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen [The essence of the subject of knowledge integration when conducting comprehensive forensic research]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 6 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2006). Vyrishennia teoretychnykh ta protsesualnykh problem kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen — vazhlyvyi chynnyk udoskonalennia sudovo-ekspertnoi diialnosti [Resolving theoretical and procedural issues in multidisciplinary forensic examinations as a key factor in improving forensic expert activities]. *Pravo Ukrainy*. № 8 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2006). Zahalna teoriia sudovoi ekspertyzy yak osnova metodolohii provedennia kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen [General theory of forensic science as the basis of methodology of multidisciplinary forensic examinations]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 3 (46). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/720/1/VestnikAprN3_2006.pdf [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2013). Sutnist kompleksnykh doslidzhen za mizhhaluzevym predmetom intehratsii znan [Defining the essence of multidisciplinary analyses through cross-disciplinary knowledge synthesis]. *Problemni pytannia sudovoi ekspertyzy* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipropetrovsk, 03—04.10.2013). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2016). *Kompleksni sudovo-ekspertni doslidzhennia: teoriia ta praktyka* [Multidisciplinary forensic examinations: theory and practice] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B., Fedorenko, V. L., Svyrydova, L. V. ta in. (2021). *Klasyfikatsiia sudovykh ekspertyz* [Classification of forensic examinations] : monohrafiia / za zah. red. E. B. Simakovoi-Yefremian. Kharkiv, URL: <https://nncise.org.ua/diyalnist/naukova> [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. (2019). About the Need for Improvement of Legislation Regarding Implementation of Forensic Science Activities in Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09.
- Simakova-Yefremian, E. B. (2013). Problemy metodychnoho zabezpechennia kompleksnykh ekspertnykh doslidzhen [Problems of methodological support of complex expert research]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 13. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/14/2013-1> [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2016). Integration Processes in Forensic Examination: Essence and Problem Issues of Comprehensive Researches. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*. Is. 16. DOI: 10.32353/khrife.2016.
- Spitsyna, H. O., Bidniak, H. S. (2018). Forms of Use of Special Knowledge. *Theory and practice of forensic science and criminalistics*. Is. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.26.
- Yevsiukov, O. F. (2025). Mozhlyvosti doslidzhennia propahandy v mezhakh kompleksnoi viiskovo-psykholohichnoi ekspertyzy [Opportunities for propaganda analysis in multidisciplinary forensic military and psychological examination]. *Viiskova ekspertyza v umovakh sohodennia: problemni pytannia ta shliakhy yikh vyrishennia* : zb. mat-liv Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Dnipro, 25.04.2025). Dnipro [in Ukrainian].
- Yevsiukov, O. F. (2025). Vykorystannia spetsialnykh psykholohichnykh znan u kryminalnykh provadzhenniakh [The Use of Special Psychological Knowledge in Criminal Proceedings]. *Pravovi chasopys Donbasu*. № 1 (90). DOI: 10.32782/2523-4269-2025-90-87-91 [in Ukrainian].

- Yevsiukov, O. F. (2025). Vyrishennia kompleksnoiu viiskovo-psykholohichnoiu eksperytyzoiu zavdan shchodo otsiniuvannia vplyvu destruktyvnoi propahandy [Solving the Tasks of Assessing the Impact of Destructive Propaganda by Comprehensive Military Psychological Expertise]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 2 (110). DOI: [10.32782/2786-9156.110.2.117-125](https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.117-125) [in Ukrainian].
- Yevsiukov, O. (2025). Complex forensic psycho-psychiatric examination: modernity and prospects. *Trends and Prospects for the Development of Science and Education : Proceedings of the 2nd International Scientific Conference* (Oxford, UK, 10 July 2025). Oxford. DOI: [10.64076/iedc250710.32](https://doi.org/10.64076/iedc250710.32).

Євсюков, О. (2025). Сучасний стан і перспективи інтеграції спеціальних знань у галузі психології в комплексні судово-експертні дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (41). С. 205–230. DOI: [10.32353/khrife.4.2025.12](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.12).